

JANÁČKOVA AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ

V BRNĚ

Hudební fakulta

Katedra zpěvu

zpěv

Biblické písně Antonína Dvořáka

Bakalářská práce

Autor práce: Petr Karas

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jindřiška Bártová

Oponent práce: PhDr. Alena Borková

Brno 2013

Bibliografický záznam

KARAS, Petr. Biblické písně Antonína Dvořáka [Biblical songs by Antonín Dvořák]: bakalářská práce. Brno: Janáčkova akademie múzických umění v Brně, Hudební fakulta, Katedra zpěvu, 2013. ...s. Vedoucí diplomové práce Prof. PhDr. Jindřiška Bártová

Anotace

Diplomová práce Biblické písně Antonína Dvořáka pojednává o cyklu deseti zpěvů pro sólový hlas s doprovodem klavíru na texty z Knihy žalmů, které jsou jedny z nejčastěji interpretovaných děl pěvecké literatury. Práce se zaměřuje na rozbor jednotlivých písní po stránce textové, kompoziční a interpretační.

Annotation

Diploma thesis Biblical songs by Antonín Dvořák deals with cycle of ten songs for a solo singer with piano accompaniment for texts of the Book of Psalms, which are one of the most frequently interpreted work of singing literature. The work focuses on analysis each song about text, composition and interpretation.

Klíčová slova

Antonín Dvořák, Biblické písně, žalm, píseň, duchovní tvorba

Keywords

Antonín Dvořák, Biblical songs, psalm, song, spiritual compositions

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.

V Brně, dne 27. dubna 2013

Petr Karas

Obsah

ÚVOD	1
1. VZNIK BIBLICKÝCH PÍSNÍ	2
2. VÝKLAD ŽALMŮ	4
3. ROZBOR PÍSNÍ - HUDEBNÍ VYJÁDŘENÍ TEXTU VE SPOJENÍ S PĚVECKOU INTERPRETACÍ	11
3.1 Biblická píseň č.1 Oblak a mrákota jest vůkol něho.....	11
3.2 Biblická píseň č.2 Skryše má a pavéza má Ty jsi.....	13
3.3 Biblická píseň č.3 Slyš, ó Bože! Slyš modlitbu mou.....	15
3.4 Biblická píseň č.4 Hospodin jest můj pastýř.....	17
3.5 Biblická píseň č.5 Bože! Bože! Píseň novou.....	18
3.6 Biblická píseň č.6 Slyš, ó Bože, volání mé.....	21
3.7 Biblická píseň č.7 Při řekách babylonských.....	24
3.8 Biblická píseň č.8 Popatřiž na mne a smiluj se nade mnou.....	27
3.9 Biblická píseň č.9 Pozdvihuji oči svých k horám.....	29
3.10 Biblická píseň č.10 Zpívejte Hospodinu píseň novou.....	30
ZÁVĚR.....	33
PRAMENY.....	34

Úvod

Biblické písně Antonína Dvořáka jsou jedny z nejznámějších skladeb sólového pěveckého repertoáru. Jsou skvostem autorovy vokální tvorby.

Toto dílo jsem měl možnost poznat při mém studiu zpěvu na Janáčkově akademii múzických umění. Staly se mi velice blízké. Jsou dílem propracovaným po hudební stránce, a zároveň dílem hluboce duchovním. Z toho důvodu je v mé práci jedna z kapitol věnovaná i duchovnímu významu textu, který je podle mého názoru k správné interpretaci potřeba dokázat pochopit i prožít.

V stěžejní kapitole, zabývající se samotným rozborem písní, bych se chtěl zaměřit především na analýzu z pohledu interpreta – zpěváka. Rád bych v jednotlivých písních poukázal na stavbu jednotlivých frází a jejich návaznost do větších celků, které je při interpretaci nutné docílit. Zároveň upozorním na některá kompozičně zajímavá místa a na interpretační problémy související s konkrétními úseky. Biblické písně jsou dílem nadčasovým. Jejich síla je především v textu a jeho hudebním ztvárnění. Skladatelovo zpracování textu se na mnohých místech dá vysvětlit a pojmenovat úplně jasně, ale v některých případech si dovolím přinést svůj subjektivní pohled na souvislost hudebně-výrazových prostředků s textem.

1. Vznik Biblických písní

Biblické písně vznikly v krátkém časovém úseku, v březnu roku 1894, v době pobytu Antonína Dvořáka v New Yorku (podzim 1892-jaro 1895), kde působil jako ředitel Národní konzervatoře hudby. Jejich vznikem se detailně zabývá Otakar Šourek v předmluvě kritického vydání Biblických písní z roku 1969 a také v biografii o Antonínu Dvořákovi¹ Co bylo hlavní pohnutkou ke vzniku tohoto díla, věděl nejlépe skladatel sám. Můžeme se však domnívat, že Dvořáka mohly ovlivnit konkrétní události, které se v tom čase odehrály. V Americe jej v dubnu 1894 zastihla zpráva o smrti jeho přátel hudebníků. Zemřeli Petr Iljič Čajkovskij a Charles Gounod, jedni z nejvýznamnějších skladatelů své doby, záhy po nich Hans Büllow, vynikající dirigent a Dvořákův oddaný propagátor. Umírá i jeho osmdesátiletý otec František (zemřel 28. března 1894 – dva dny po dokončení písní). Důvod ke zkomponování tohoto díla mohl být i docela prostý: byl v té době již druhým rokem na americké pevnině a uprostřed rušného velkoměsta na něj mohly začít doléhat pocity osamění a stesku po vlasti. Přes všechen úspěch, který zde zažíval² se mu stýskalo po domově.

Biblické písně vyšly začátkem roku 1895. Původní verze byla napsána pro nižší hlas (alt či bas) s doprovodem klavíru. Klavírní part však není pouze doprovodem, úzce souvisí s pěveckým partem, má rovnocennou funkci. Seřazení jednotlivých písní, jak jej známe dnes, však není od autora, nýbrž od nakladatele Simrocka, který uspořádal písně v rozdílném sledu oproti Dvořákovu původnímu úmyslu. Pořadí písní jak je sám Dvořák zkomponoval uvádím zde:

Při řekách Babylonských, Pozdvihuji očí svých k horám, Skryše má a pavéza má ty jsi, Oblak a mrákota jest vůkol něho, Slyš, ó Bože, volání mé, Zpívejte Hospodinu píseň novou, Hospodin jest můj pastýř, Slyš, ó Bože, slyš modlitbu mou, Bože! Bože! Píseň novou, Popatříž na mne a smiluj se nade mnou.

Původní klavírní verzi Biblických písní poprvé vydalo nakladatelství Simrock v Berlíně začátkem roku 1895 s českým textem a s anglickým a německým překladem.

¹ ŠOUREK, Otakar. Kritické vydání Biblických písní. Supraphon 1969, ŠOUREK, Otakar. Život a dílo Antonína Dvořáka. Vydání druhé, doplněné. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956. III. díl, s. 200–206.

² Dvořák začal na tomto díle pracovat necelé tři měsíce po uvedení Novosvětské symfonie, která mu přinesla velký úspěch.

První polovinu Biblických písní později Dvořák zinstrumentoval pro orchestr. Premiéra díla byla v lednu roku 1896 v pražském Rudolfinu na otevíracím koncertě České filharmonie, kde zpíval barytonista František Šír. K orchestraci druhé poloviny písní se však už nedostal. Dokonce i partituru prvních pěti písní někde založil, byla objevena až po jeho smrti. Písně 6 až 10 instrumentoval dirigent Vilém Zemánek v roce 1914 a později znovu skladatelé Jarmil Burghauser a Jan Hanuš. Biblické písně existují také v jiných úpravách (ne však Dvořákových) pro vyšší hlas (soprán nebo tenor), s doprovodem varhan, ve sborové úpravě.

2. Výklad žalmů

Pro zpěváka je zpěvní text jednou se základních rovin, s nimiž pracuje. Je tedy nutné, aby slovu dokázal i porozumět. V následující kapitole bych se chtěl zmínit

o významu textů, které si Antonín Dvořák vybral pro své zhudebnění. Uvádím v ní úryvky žalmů v přesném znění Bible Kralické, v chronologickém pořadí, tak jak jsou v ní seřazeny. Pokusím se nastínit literární i duchovní obsah těchto starozákonních písní.

Tak jako jiné národy, i Židé měli poezii světskou a duchovní. Žalmy jsou lyrické náboženské básně. Jak naznačuje řecký výraz *Psalmoi*³, zpívaly se s hudebním doprovodem. Izraelský národ užíval žalmů nejen k vyjádření osobního vztahu k Bohu, ale zejména při oficiální společné bohoslužbě. Ať už se jednalo o slavnostní příležitosti v Jeruzalémském chrámě, anebo o pravidelná sobotní shromáždění v synagógách. Vznik žalmů nelze klást do jednoho uceleného období. Byly napsány mnohými autory v průběhu mnoha různých dob. Některé se datují až do doby vlády krále Davida⁴, kterému se v žaltáři připisuje 73 žalmů. Mnohé z žalmů však vznikly až po návratu Židů z Babylónského zajetí.

O tom že byl Dvořák věřící člověk nalezneme řadu dokladů v jeho korespondenci i v hudbě samé. V závěru svých rukopisných partitur neopomněl dopsat „*Bohu díky*“. V Biblických písních zhudebnil verše českého znění Davidovy Knihy žalmů podle Bible Kralické, jež je mistrovským dílem po stránce jazykové i překladatelské. Dodnes je základem liturgie církví vzešlých z reformace. Její překlad z hebrejštiny a řečtiny je mnohými teology stále považován za nejuvěstičnější české znění Bible. Dvořákův výběr textů a jejich volba nebyla zcela náhodná. Vybíral z velké škály textů počínaje žalmem 23 a konče žalmem 154. Pečlivě k sobě řadil tyto malé úryvky a je zřetelné, že Knihu žalmů velmi dobře znal. Samotné texty nebyly upravovány až na několik málo míst, které skladatel přidělil

³ *Psalmoi* znamená brkat, hrát na hudebním nástroji.

⁴ Král David vládl patrně v letech 1010-970 před Kristem. Podle Bible byl třetím králem sjednoceného Izraele. Je představován jako spravedlivý panovník - nikoli však dokonalý - stejně jako uznávaný válečník, básník a hudebník (tradice ho považuje za autora mnoha žalmů). Jeho život a vláda je v Bibli zaznamenána v První a Druhé knize Samuelově a v První knize královské.

hudební deklamaci. Žalmy, pro které se rozhodl, obsahují velkou textovou rozmanitost a střídají se v nich verše intimní, prosebné ale i veselé a oslavující.

Biblická píseň č. 4 Hospodin je můj pastýř

Davidova píseň : Žalm č. 23, verš 1-4

¹*Hospodin jest můj pastýř, nebudu míti nedostatku.*

²*Na pastvách zelených pase mne, k vodám tichým mne přivodí.*

³*Duši mou občerstvuje, vodí mne po stezkách spravedlnosti pro jméno své.*

⁴*Byť mi se dostalo jíti přes údolí stínu smrti, nebuduť se báti zlého, nebo ty se mnou jsi; prut tvůj a hůl tvá, toť mne potěšuje.*

Žalm 23 patří k nejznámějším žalmům Starého zákona. ¹David úvodními slovy popisuje Boha jako Pastýře, mluví tím z vlastní zkušenosti, protože sám byl zamlada pastýřem ovcí. Byl tím, kdo se stará o dobrou pastvu pro ovce, a také tím, kdo stádo chrání před šelmami. ² Pastýř úmyslně vodí ovce na místa pokoje a odpočinku, kde je nechá spočinout. Když člověk dovolí Bohu, aby vstoupil do jeho života a stal se jeho Pastýřem, bude ho provázet na jeho cestě a proto se nemusí bát strádání. Plný význam těchto slov hůře pochopí ten, kdo nikdy nebyl v Izraeli, kde je srážek méně než u nás a zelené pastviny jsou mnohem vzácnější. ³Hospodin ukazuje člověku cestu spravedlnosti, aby uchránil nejen jeho tělo ale hlavně duši od záhuby. ⁴Proti smrti je každý člověk bezmocný. Může zdolat různé nemoci, bolesti, ale smrt bude mít vždy poslední slovo. A proto, jak se zpívá v této písni, utěшитelem v údolí stínů smrti je sám Pastýř, Pán, který převádí na druhou stranu. Na první pohled je sice slovní spojení „hole a prutu které potěšují“ neobvyklé, zde je však hůl slouží pastýři k tomu, aby žádná z jeho ovcí nezabloudila.

Biblická píseň č. 8 Popatřiž na mne

Davidova píseň: Žalm č. 25, verš 16-22

¹⁶*Popatřiž na mne, a smiluj se nade mnou, neboť jsem opuštěný a ztrápený.*

¹⁷*Soužení srdce mého rozmnožují se, z úzkostí mých vyved' mne.*

¹⁸*Viz trápení mé a bídu mou, a odpusť všechny hříchy mé.*

¹⁹*Viz nepřátely mé, jak mnozí jsou, a nenávisťi nešlechtnou nenávidí mne.*

²⁰*Ostříhej duše mé, a vytrhni mne, ať nejsem zahanben, neboť v tebe doufám.*

²¹*Sprostnost a upřímnost nechať mne ostříhají, nebo na tě očekávám.*

²²*Vykup, ó Bože, Izraele ze všelijakých úzkostí jeho.*

Dvacátý pátý žalm patří k tzv. „alfabetickým“ žalmům, verše v originále začínají postupně jedním písmenem hebrejské abecedy.

Většina žalmů se zmiňuje o nepřátelích. Ti se nejen postavili proti skladatelům žalmů, ale také proti lidem, kteří žijí Božím způsobem života. I v tomto úryvku žalmista prosí Boha o to, aby ho nepřemohli nepřátelé. Pod pojmem nepřítel však můžeme chápat i veškeré zlo, hřích. Může se jím stát i podlehnutí kouzlu peněz, popularity, úspěchu, či závislosti.

Hlavním tématem tohoto žalmu, zvláště posledních veršů, které skladatel zhudebnil je pozdvihnutí mysli modlícího se člověka, který si je sice vědom svých hříchů, ale ještě víc si je jist Boží věrností.²¹ Pro dnešní vyjádření slova *sprostnost*, (které je poněkud archaické), je bližší spíše *nevina, bezúhonnost*.

Biblická píseň č. 3 Slyš, ó Bože, slyš modlitbu mou

Davidova modlitba : Žalm č. 55, verš 1-2, 4-8

¹ *Slyš, ó Bože, modlitbu mou, a neskrývej se před prosbou mou.*

² *Pozoruj a vyslyš mne, neboť naříkám v úpění svém, a kormoutím se,*

⁴ *Srdce mé bolesti ve mně, a strachové smrti připadli na mne.*

⁵ *Bázeň a strach přišel na mne, a hrůza přikvačila mne.*

⁶ *I řekl jsem: Ó, bych měl křídla jako holubice, zaletěl bych a poodpočinul.*

⁷ *Aj, daleko bych se vzdálil, a přebýval bych na poušti*

⁸ *Pospíšil bych ujíti větru prudkému a vichřici.*

Tento žalm byl pravděpodobně napsán v situaci kdy David prožíval velký citový zmatek. Neobsahuje situační nadpisek, takže nevíme ke které události z jeho života se vztahuje. Ovšem verše žalmu, jež Dvořák do svého zhudebnění již nezahrnul, vysvětlují to, že ho zradil jemu blízký člověk⁵ Podle textu je patrné, že ztráta ho velmi zasáhla a břemeno které spolu nesli nyní zůstává jen na Davidovi.⁷ Jeho opuštěnost se stala tak hlubokou, že touží být raději sám na poušti, než zůstat v společnosti zrádce.

⁵ ¹² *Nebo ne [nějaký] nepřítel útržky mi činil, sic jinak snesl bych [to]; ani ten, kdož mne nenávidí, pozdvihl se proti mně, nebo skryl bych se před ním:*

¹³ *Ale ty, člověče mně rovný, vůdce můj a domácí můj;*

¹⁴ *Ješto jsme spolu mile tajné rady drživali, [a] do domu Božího společně chodívali.*

Biblická píseň č. 6 Slyš, ó Bože, volání mé

Davidova píseň : Žalm č. 61, verš 1, 3, 4,

¹ *Slyš, ó Bože, volání mé, pozoruj modlitby mé.*

³ *Nebo jsi býval mé útočiště, a pevná věže před tváří nepřítele.*

⁴ *Buduť bydliti v stánku tvém na věky, schráním se v skrýši křídel tvých.*

Žalm č. 63, verš 1, 4, 5,

¹ *Bože, Bůh silný můj ty jsi, tebeť hned v jitře hledám, tebe žízní duše má, po tobě touží tělo mé, v zemi žíznivé a vyprahlé, v níž není vody,*

⁴ *A tak abych tobě dobrořečil,*

⁵ *a s radostným rtů prozpěvováním chválila by tě ústa má.*

¹Když psal David tyto verše, byl daleko od domova, v Judské poušti. Sám zažil zkušenost pouště naprosto reálně, ale poušť může v symbolickém významu představovat i místo duchovně vyschlé. Pravděpodobně to bylo v období, kdy už byl králem a čelil povstání svého syna Abšalóna. ³Boží stánek je zde symbolem místa, kde se člověk ocitá v bezpečí, v Boží blízkosti. Je ve velikém nebezpečí, ale jako už tolikrát dříve i v tísní usilovně hledá Hospodina.

Verše obsahují bohatou škálu výrazových prostředků: od radikální zkušenosti žízně a potřebnosti Boha, až po díkůvzdání za Boží asistenci. Poukazují na to, že bezpečí, které Bůh nabízí člověku není vázáno na konkrétní místo, ale ať je kdekoli, na kterémkoli místě, On bude s ním.

Biblická píseň č. 1 Oblak a mrákota jest vůkol Něho

Autor neznámý: Žalm č. 97, verš 2-6

² *Oblak a mrákota jest vůkol něho, spravedlnost a soud základ trůnu jeho.*

³ *Oheň předchází jej, a zapaluje vůkol nepřátely jeho.*

⁴ *Zasvěcujít se po okršku světa blýskání jeho; to viduc země, děsí se.*

⁵ *Hory jako vosk rozplývají se před obličejem Hospodina, před obličejem Panovníka vší země.*

⁶ *Nebesa vypravují o jeho spravedlnosti, a slávu jeho spatřují všickni národové.*

Tento žalm patří k tzv. Mesiášským žalmům, které předpovídají obrácení všech pohanů na pravou víru. Byl složen v době kdy izraelský národ zakusil nějakou zvláštní milost od Boha, (snad záchranu z babylonského zajetí).

Pojednává o bázni před Bohem, o jeho velké moci, která ničí vše zlé, co člověk páchá. David oslavuje Boha jako jediného vládce. ²Oblaka a oheň jsou ve Starém zákoně biblické symboly Boží přítomnosti. V těchto symbolech se jako obraz síly a spravedlnosti zjevoval izraelitům při jejich pouti do Egyptské země.

Biblická píseň č. 10

Zpívejte Hospodinu píseň novou

Davidova píseň: Žalm č. 98, verš 1, 4, 7, 8

¹ *Zpívejte Hospodinu píseň novou, neboť jest divné věci učinil*

⁴ *Zvuk vydejte, prozpěvujte, a žalmy zpívejte.*

⁷ *Zvuč moře i to, což v něm jest, okršlek světa i ti, kteříž na něm bydlí.*

⁸ *Řeky rukama plésejte, spolu [i] hory prozpěvujte,*

Jednotlivé vybrané verše vyzývají k chvále. ¹Jakoby dosavadní písně nestačily vyjádřit vše, čím by měl být Bůh oslaven. Nová zkušenost vyžaduje novou píseň, nový obsah. Z tohoto žalmu je patrné, že když člověk věří a zažije, že Bůh je velký, nemůže jinak, než se o tom podělit s ostatními.

Biblická píseň č. 2

Skrýše má a pavéza má

Autor neznámý: Žalm č. 119, verš 114, 115, 117, 120

¹¹⁴ *Skrýše má a pavéza má ty jsi, na slovo tvé očekávám.*

¹¹⁵ *Odstuptež ode mne nešlechtníci, abych ostříhal přikázání Boha svého.*

¹¹⁷ *Posiluj mne, abych zachován byl, a patřil k ustanovením tvým ustavičně.*

¹²⁰ *Děsí se strachem před tebou tělo mé; nebo soudů tvých bojím se.*

Žalm 119 se svými 176 verši tvoří nejdelší kapitolu v Bibli. Autor textu je uprostřed nepřátel, kteří jsou falešní a svárliví. Mluví o tom, jak je dobré poslouchat Boha a přemýšlet nad jeho slovem a zákonem, protože to dá člověku život, prospěch a dobro. V uvedených verších autor spoléhá na Hospodina ve svých rozhodnutích, které často můžou být terčem výsměchu nepřátel Boha (nevěřících).

Biblická píseň č. 9 Pozdvihuji oči svých k horám

Žalm č. 121, autor neznámý (možná Chizkijáš), verš 1-4

¹ *Pozdvihuji oči svých k horám, odkud by mi přišla pomoc.*

² *Pomoc má jest od Hospodina, kterýž učinil nebe i zemi.*

³ *Nedopustíš, aby se pohnouti měla noha tvá, nedřímeť strážný tvůj.*

⁴ *Aj, nedřímeť, ovšem nespí ten, kterýž ostríhá Izraele.*

Tato píseň patří mezi tzv. poutní, které zpívali poutníci při výstupu do Jeruzaléma. ¹Tím se vysvětlují slova: *Pozdvihuji oči k horám*. Hora Sion, město Jeruzalém i chrám splývali v jeden pojem národní hrdosti a náboženského uvědomění.

²Izraelité měli vždy plno nepřátel, hlavně pro svoji víru v jednoho Boha. ³,

⁴Vyjadřuje plnou důvěru v Boha, který je ochráncem, silou a strážcem svého národa.

Biblická píseň č. 7 Při řekách babylonských

Žalm č. 137, verš 1-5

¹ *Při řekách Babylonských tam jsme sedávali, a plakávali, rozpomínajíce se na Sion.*

² *Na vrbi v té zemi zavěšovali jsme citary své.*

³ *A když se tam dotazovali nás ti, kteříž nás zajali, na slova písničky, říkajíce: Zpívejte nám některou píseň Sionskou:*

⁴ *Kterakž bychom měli zpívati píseň Hospodinovu v zemi cizozemců?*

⁵ *Jestliže se zapomenu na tebe, ó Jeruzaléme, zapomeniž i pravice má.*

Tento slavný žalm byl napsán po návratu z babylonského zajetí izraelského národa. Jejich vlast je zpustošena a zanedbána. Ještě nikdy nezněla touha po Jeruzalémě tak palčivě.

¹*Při řekách Babylonských* znamená řeky Eufkrat a Tigris s mnohými zavlažovacími průplavy, kterým se rovněž říkalo řeky. ²*Na vrbí*: stromy rostoucí na březích toků, snad tzv. topol eufratský, kterému se říkalo babylónská vrba, *zavěšovali jsme citary*: nechtěli hrát pro zármutek, nebo aby nástroje ukryli? ³Za úmyslem babyloňanů, kteří chtěli po zajatcích zpívat jejich rodné písně se skrýval výsměch, ale mohlo to být i ze zvědavosti. ⁴Kdo by dokázal zpívat ve chvíli trápení a úzkosti? ⁵Slova *zapomeniž pravice má* jsou v jiném překladu zaměněna výrazem *ať mi zchromne pravice*. Tato prudkost vyjadřuje jak to zajatce uráželo.

Biblická píseň č. 5 Bože! Bože! Píseň novou

Davidova píseň: Žalm č. 144, verš 9

⁹ *Bože, píseň novou zpívati budu tobě na loutně, a na desíti strunách žalmy tobě prozpěvovati,*

a žalm č. 145, verš 2, 3, 5, 6

² *Na každý den dobrořečiti budu tobě, a chváliti jméno tvé na věky věků.*

³ *Hospodin veliký jest, a vši chvály hodný, a velikost jeho nemůž vystižena býti.*

⁵ *O slávě a kráse velebnosti tvé, i o věcech tvých předivných mluviti budu.*

⁶ *A moc přehrozných skutků tvých rozhlašovati budou; i já důstojnost tvou budu vypravovati.*

145. žalm patří ke skupině posledních žalmů (145-150), které tvoří tzv. malý Hallel (podle Aleluja v prvních a posledních verších). Vznikl po babylonském zajetí, kdy byl izraelský národ již vysvobozen od svých útrap. Svými slovy chválí a velebí Boha za jeho skutky, za to co pro něj udělal.

3. Rozbor písní – hudební vyjádření textu ve spojení s pěveckou interpretací

Je zřejmé, že Dvořák texty žalmů důvěrně znal a zabýval se jimi, takže ve všech písních panuje vzájemná provázanost a souhlas literární předlohy s hudebním vyjádřením. V Biblických písních docílil Dvořák také vynikajícího deklamačního ztvárnění českého textu, jehož nedostatky mu vyčítala kritika v jeho dřívější tvorbě. V textu prováděl pouze drobné úpravy v souvislosti s hudební a výrazovou logikou konkrétního místa.

3.1 Oblak a mrákota jest vůkol Něho

První píseň cyklu má charakter spíše deklamační, pro zpěvní part jsou příznačné skoky na spodní sextu. Již v začátku skladby můžeme nalézt dynamické vlny, které dobře korespondují s významem textu.

Oblak a mrákota v souvislosti s krátkým třítaktovým úvodem ve *forte* výstižně vyjadřuje Boží moc nad vším lidem, *jest vůkol něho* je v kontrastu v *pianu*.

ANTONÍN DVOŘÁK
(1841–1904)

Andantino

CANTO (orig.)

f

O - blak a
Wol - ken und
Dark - ness and

PIANO

f *ff*

5

p

mrá - ko - ta jest vů - kol Ně - ho,
Fin - ster - nis hül - len Sein Ant - litz,
thun - der-clouds are round a - bout Him.

f *ff*

Po mezihře, která je téměř identická s úvodními takty následuje změkčení charakteru dominantním septakordem, který je alterován a připravuje následný text - *Spravedlnost a soud základ trůnu jeho* (v očividném *crescendu* ke slovu *soud*, na kterém je důraz a které má zásadní biblický význam⁶). Konečně zaznívá krátký motiv z úvodu v tónice. *Oheň předchází jej a zapaluje vůkol nepřátele jeho* je fráze, která dynamicky i významově směřuje k rychlejší části *Poco piu mosso* s tremolem obrátů zmenšeného septakordu v klavírním doprovodu. Pěvecký part se slovy *Zasvěcujít se po okršku světa blýskání Jeho, to vidouc země děsí se* rytmicky zahušťuje a graduje až po část *Meno mosso quasi Tempo I*. Jedná se o jednu frázi, v které by měl zpěvák spolu s doprovodem směřovat ke slovům *děsí se*, respektive k vrcholu skladby kterým je část s textem *Hory jako vosk rozplývají se*. Tady skladatel ponechal vyniknout sdělení textu zpěvákovi samotnému, který výrazově demonstruje Boží moc a zároveň pokoru před Bohem. Tento vrchol skladby je zároveň jejím nejmotivnějším místem. Chtěl bych upozornit na možná jenom můj subjektivní dojem, že vedení melodie v tomto místě připomíná padání vosku.

Meno mosso, quasi Tempo I.

Ho - ry ja - ko vosk roz - plý - va - jí se
 Ber - ge wie das Wachs zer - ge - hen vor dem
 Moun-tains melt like wax when they be-hold the

Slova *před obličejem Hospodina* přednesená v *piano* naznačují bázeň před Hospodinem. Textovým vrcholem je 40. takt se slavnostním zpěvem *slávu Jeho spatřují všichni národové* s jasnou korunou na první slabice ve slově *národové*, podtrhující význam slova, že se jedná o všechny národy velebící Hospodina. Klavírní dohra opět přináší dramatický dvoutaktový sestup tzv. Tristanovského akordu v různých obrazech, který vyústí do tóniky.

⁶ Soud. Poslední soud. Termíny vyjadřují návrat Ježíše Krista na Zemi.

Zpěvák by při interpretaci této skladby měl dát především pozor na zpívání v legatu navzdory textu, který je spíše deklamační. Například již začátek písně může svádět k odsazování jednotlivých tónů. V písni se často objevují intervalové skoky směrem dolů, kde je potřeba barevně sjednotit jednotlivé hlasové polohy. Jedno z nejtěžších míst je *Hory jako vosk rozplývají se*, kde je zpěvák ponechán bez doprovodu. Píseň je vícekrát přerušována klavírními vstupy, které by měli být nápomocny při celkové gradaci celé skladby, i v místech kde zpěvák nezpívá.

3.2 Skryše má a pavéza má Ty jsi

Pro druhou píseň jsou charakteristické dvě tóniny - G dur s náladou klidu a e moll, která ji střídá a přináší pocit napětí. Skladba začíná bez úvodu v *piano*, které vychází z textu (skryše bývá malá, nejsou to hory jako např. u předešlé písně). Přináší jemný a pokorný výraz celé první fráze. Přispívá k němu i klavírní doprovod ve vysoké poloze.

Andante

The image shows a musical score for a vocal piece. It consists of three staves. The top staff is the vocal line, written in G major (one sharp) and common time (C). The tempo is marked 'Andante' and the dynamics are 'p' (piano). The lyrics are in Czech, German, and English. The middle staff is the piano accompaniment, also in G major and common time, with dynamics 'pp' (pianissimo). The bottom staff is the bass line of the piano accompaniment. The score includes various musical notations such as notes, rests, and slurs.

Skrý - še má a pa - ve - za má Ty jsi, na slo - vo Tvé
 Zu - flucht Du, Du bist mir ein Schirm und Schild, ich fol - ge stets
 Lord: my shield, my re - fuge and hope art Thou. And in Thy word

Při slovech *Odstuptež ode mne nešlechtníci* začíná klavírní doprovod sextolami v levé ruce v hluboké poloze spolu s *accelerandem* a *crescendem* navozovat pocit neklidu. Navozuje tím strach před hříchem a vrcholí v následujících taktech odhodláním člověka samotného zůstat věrný Božím přikázáním.

Konec fráze v *pianissimu* zklidněním uzavírá celý první celek, který by se dal charakterizovat jako první sloka.

Druhá sloka vychází z první části, harmonicky i melodicky je s ní téměř identická. Pozměněn je hlavně rytmus melodie, v souvislosti s novým textem. Žalmista zde prosí v pokoře, podobně jako na začátku, Boha o sílu k tomu, aby mu dokázal být věrný. Triola ve slovech *Posiluj mne* výstižně podtrhuje celou situaci, udržuje posluchače v napětí. Při frázi *Děsí se strachem před Tebou tělo mé* se jedná o obdobnou situaci jako u *Odstuptež ode mne* s tím rozdílem, že význam textu je zde jiný. Předtím žalmista volal proti zlu a tady volá na Pána plný bázně, co vysvětluje následující fráze – *nebo soudů Tvých bojím se náramně*. Píseň svým temným koncem v hluboké poloze podtrhuje velkou bázeň před Bohem.

Při interpretaci písně je důležité dát pozor hned v prvních taktech zejména na intonaci. Melodický postup směrem dolů ve zpěvní lince, který je doprovázen jenom půlovými hodnotami v klavíru, by neměl při zpěvu intonačně klesat. Zároveň je nutné zpívat tečkovaný rytmus a menší rytmické hodnoty široce, aby nevznikal náznak tanečního charakteru. Od sedmého taktu začíná náročná širokodechá fráze především z hlediska citového. Se stejnými problémy se setkáváme i v druhé části písně.

3.3 Slyš, ó Bože! Slyš modlitbu mou

Základní myšlenkou této písně je prosba o vyslyšení v těžké situaci. Zajímavé však je, že právě při úvodních slovech, které prosbu vyjadřují, Dvořákova hudba působí spíše pozitivně než zoufale. Jakoby v sobě skrývala naději na vyslyšení. V této písni použil skladatel zvukomalebné prvky ve velké míře.

Po úvodních taktách předehry začínají v doprovodu v *pianissimu* příznávky kvartsextakordu B dur, předznamenávající začátek samotné prosby. Přináší ji prostá melodická kantiléna. Po mezihře, ve které příznávky přecházejí do levé ruky a pravá přejímá melodickou linku, přichází naléhavěji další fráze. Ta vrcholí ve slovu *neskrývej* v 15. taktu. Dosud převládající tónina B dur přímo na vrcholu této fráze je v doprovodu zajímavě obohacena průtažným tónem Fis v levé ruce.

ne - skrý - vej se před pro - sbou mou.
schließ, Dein Ohr nicht vor mei - nem Flehn.
hide not Thy self from my en - trea - ty.

Klavírní mezihra se stejným motivem jako poprvé (jenom lehce melodicky i harmonicky pozměněným) jakoby ani nesouvisela s předcházející prosbou. Po ní však od taktu 22 přichází druhý díl, pro nějž je naopak příznačná naléhavost vyjadřující nářek a úzkost. Zpěvní part se vzestupnými kvintami opírá o první slabiky slov, čímž znásobuje jejich naléhavost. Klavírní doprovod stupňuje napjatou atmosféru protihlasem v pravé ruce. K celkovému napětí přispívají prudké modulace. Zpěvák nyní volá intenzivněji a dovolává se ještě naléhavěji Pánově pomoci. V 32. taktu začíná o půltón výše zoufalá prosba v *pianissimu*, která na krátkém úseku směřuje *accelerandem* do *fortissima* k výkřiku *a hrůza přikvačila mne*. Zde nastává vrchol celé písně. Po těchto slovech Dvořák uklidňuje atmosféru dynamicky i tempově.

Zvoláním *Ó, bych měl křídla jako holubice! Zaletěl bych a poodpočinul* přichází nový díl s návratem do tóniny B dur. Nápaditý hudební doprovod symbolizuje spolu s textem lehkost, odevzdanost a pokoru. Motiv v pravé ruce

evokuje holubici, jemný třepot jejích křídel, který osminovými hodnotami plynule připraví poslední úsek skladby.

Meno *p* 40 Un poco più mosso

I ře - kl jsem: Ó,
 Ich sprach zu mir: Oh,
 And thus I spake: Oh,

— bych měl kří - dla ja - ko ho - lu - bi - ce!
 — wenn ich Flü - gel wie die Tau - be hüt - te,
 — had I wings like a sil - ver dove,

45

Se slovy *Aj, daleko bych se vzdálil* přichází klid a vyrovnanost, ale zároveň pevné odhodlání vzdálit se raději do pouště než zůstat ve společnosti zrádce⁷. Posledních osm taktů písně můžeme hudebně chápat hudebně jako codu. Prosebník pospíchá, aby „ušel před prudkým větrem a vichřicí“.

Při interpretaci této písně bychom měli dát pozor na přesný rytmus vzhledem k ostinátnímu doprovodu v klavíru. Po stránce intonační je náročná především střední část písně, kde se vyskytuje mnoho intervalových skoků.

⁷ Viz str. 6

3.4 Hospodin je můj pastýř

Jedná se o píseň velmi intimní, harmonicky zdánlivě jednoduchou avšak bohatou na obsah. Svým charakterem připomíná styl jednoduchých pastýřských písní.

Píseň začíná recitativem zpěváka na slovech *Hospodin je můj pastýř*. Co je více, než zvolání *Hospodin je můj pastýř*? To, že Dvořák napsal tento text téměř na jednom tónu může být chápáno i tak, že ani ne tak hudba, ale slova jsou zde nejdůležitější. Jedná se spíše o vyslovení, než zpívání. Dynamika v tomto místě je slabá, jde především o dokonalou a niternou deklamaci. Následuje fráze *nebudu mítí nedostatku*, která plynule navazuje na předešlé souvětí. Samotná píseň započne na slovech *Na pastvách zelených pase mne, k vodám tichým mne přivodí* v H dur. V 8. taktu můžeme vidět jaký měl Dvořák důsledný přístup k deklamaci českého slova, kvůli kterému změnil i celý takt na 2/4. Při slovu *tichým* je od autora předepsané *pianissimo*, domnívám se že nejenom kvůli přesnému vyjádření významu slova, ale i proto aby se nenarušila dynamika při skoku na vrchní sextu.

The image shows a musical score for the beginning of the piece. It consists of a vocal line and a piano accompaniment. The vocal line starts with a recitative-like melody on the words 'Na pa-stvách ze-le-ných pa-se mne, k vo-dám ti-chým'. The piano accompaniment is in a simple harmonic style, with a *pp* dynamic marking. The score includes three systems of music, each with a vocal line and a piano accompaniment. The lyrics are written below the vocal line in three languages: Czech, German, and English. The tempo and dynamics are indicated by *p* and *pp* markings.

Duši mou občerstvuje v silnější dynamice je vyjádřením občerstvení, obživnutí. Při slovech *Vodí mne po stezkách spravedlnosti pro jméno své* žalmista mluví o Bohu, který ho nenechá zabloudit, je stále s ním. Od 19. taktu začíná fráze se slovy *Byť se mi dostalo jíti přes údolí stínu smrti* postupně gradovat ke *sforzatu* nad slovem *stínu*. Pokračuje však odhodlaně ještě dále slovy *nebuduť se báti zlého* a naznačuje, že i přes všechna utrpení, co prožil, je neochvějně věrný Bohu, který bdí nad jeho životem. Vrchol písně se nachází na nejvyšším tónu na slově *Ty*⁸ jako upřímné zvolání a zdůraznění víry že je Pán s ním. V předešlé frázi žalmista zpívá o hříchu, nyní již o Boží milosti. Verš *A prut Tvůj a hůl Tvá, toť mne potěšuje* nezní

⁸ Rozumějme Ty = Bože jsi se mnou a nikdy mě neopustíš

přísně, jak by mohl evokovat text, ale spíše poukazuje na to, že o Boha se můžeme vždy opřít a že bude při nás stát. Je zde použit hudební materiál z 6 a 7 taktu, jenž znovu přináší klidnou náladu pastvin. Klavírní part pastorálnímu rázu přispívá nátryly v mezihrách v 11, 18 a 30 taktu, připomínající zvuk píšťal nebo šalmajů.

V této písni je ponechán téměř celý výraz na zpěvákovi. Klavírní doprovod je nenáročný, ve velké míře v půlových hodnotách. Zpěvák má o to těžší úkol vyjádřit lyrickou náladu, kterou lze dosáhnout především dokonalou intonací s maximálním legatem. Již úvodní takty bez klavírního doprovodu mohou být pro zpěv náročné. Píseň je napsána ve slabé dynamice, tudíž musí být její interpretace správně podpořena dechem. Důležité je vhodné frázování jednotlivých textových úseků a zároveň promyšlená gradace směrem k vrcholu skladby. Celé písni je vlastní jednotná nálada, která by se neměla porušit.

3.5 *Bože! Bože! Píseň novou*

Biblická píseň č. 5, v níž Dvořák použil verše žalmů č. 144 a 145 je chvalozpěvem na velikost a slávu Boží. Je vyjádřením radosti izraelského národa, který na své cestě do zaslíbené země měl možnost zakusit Boží moc a ochranu. Je napsána ve formě strofické písně, v níž jsou jednotlivé sloky odděleny intrádovým vstupem klavíru. Melodie v jednotlivých slokách však nejsou pokaždé stejné, rytmicky se přizpůsobují deklamaci textu. Klavírní part je v každé sloce nápaditě obměňován. V písni převládá tónina *As dur*.

Již slavnostní fanfárový úvod, kterému Dvořák připsal *Risoluto, maestoso* charakterizuje náladu celé skladby. Po čtyřtaktovém vstupu končícím ritardandem a diminuendem začíná zpěvák z *mezza voce* zvoláním *Bože! Bože! píseň novou, zpívati budu Tobě na loutně a žalmy Tobě prozpěvovati* směřovat k poslednímu slovu. Tečkovaný rytmus na první době stylizuje taneční charakter.

10 > *in tempo*
 pro - zpě - vo - va - ti.
 Herr, zu Dei - nem Ruhm.
 fa - vour in Thine eyes. *in tempo*

Právě v tomto taktu můžeme postřehnout zajímavost v doprovodu, Dvořák zde klavíru předepsal *crescendo* nad drženým akordem. To by však bylo možné dosáhnout jedině tremolem. Jakoby už v té chvíli myslel na instrumentální verzi. Mezihry mezi první až třetí slokou, jsou identické s předehrou, druhá i třetí sloka, stejným způsobem jako to bylo u první začínají v *piano* a směřují k posledním taktům fráze.

V 31. taktu zazní znovu slavnostní vstup klavíru, avšak zkrácený na dva takty a s jiným harmonickým postupem než v předchozích případech. V následujícím verši se slovy *O slávě a kráse a velebnosti Tvé* skladatel použil jiný hudební materiál, jenž vystihuje smysl textu mluvícího o slávě i o věcech, které zůstanou pro lidi nepochopitelné. Počáteční majestátnost plynule přechází do ztišení a tajemnost je znázorněna *ritardandem* a *pianissimem*, zde se k Bohu zpívá s jistým respektem. Zajímavá je rychlá mimotonální modulace u slov *věcech Tvých předivných*. Jakoby upozorňovala na důležitost těchto slov. Na to, že Bůh a jeho konání zůstane pro člověka tajemstvím. *Mluviti budu* zazní v naprosté tichosti, téměř nemluvně. *Piano possibile* zde chápu spíše jako výrazový prvek, vnitřní ztišení před Bohem, než prvek dynamický.

V poslední sloce (začíná od taktu 40), je opět zpracován hymnický nápěv, který byl použit už v prvních dvou slokách, avšak tady je v závěru pozměněn a rozšířen o jeden takt. Poslední slova získávají více prostoru k vyzpívání a srozumitelnosti a tím i k závažnosti. Dramatický doprovod v triolách s bohatými modulacemi postupně zesiluje a podporuje zpěváka při jeho volání slávy Boží do celého světa.

in tempo
[mezza voce]

bu-du. A moc pře - hroz - ných skut - ků Tvých vši-chni
sin-gen. Und ü - ber al - le Welt wer - brei - tet sich,
mer-cy. Yea, men shall tell of Thy great mer - cy and

in tempo
pp

cresc.

roz - hla - šo - va - ti bu - dou; i já dů - stoj-nost
Herr, Dei - ner Wer - ke Eh - re; auch ich will Dei - ne
love and Thy wond - rous in - sight. And I shall loud - ly

cresc.

ritard. *ff* *in tempo*

Tvou bu - du vy - pra-vo - va - ti.
All - - macht stets lob - prei-sen, o Herr.
sing of Thy glo - ry and Thy power.

ritard. *f* *fz* *in tempo*

Píseň končí klavírní dohrou totožnou s úvodním vstupem, rozšířenou o dva závěrečné takty, které utvrzují tóninu As dur.

Je důležité uvědomit si náladu této písně a podle toho zvolit správné tempo. Slavnostní, majestátní ráz, by neměl působit těžce, ale ani jako radostná „jučačka“. V druhém případě bude působit vytrženě z celého cyklu.

Každá sloka by měla být výrazově jiná, zároveň postupně gradovat ke konci skladby. Zpěvní part je sice napsán v příjemné střední poloze, bez velkých skoků, o to více je třeba zaměřit se na dynamickou propracovanost. Časté agogické i dynamické změny jsou náročné na souhru s klavírem, je nutné věnovat jí velikou

pozornost. Píseň má jasný akordický plynule rytmický doprovod, kterým se musíme řídit a „nezatahovat“ melodickou linku.

3.6 Slyš, ó Bože, volání mé

V šesté písni Antonín Dvořák zhudebnil intimní modlitbu o vyslyšení v opuštěnosti a trápení. Snad se i on sám cítil osamělý v cizině, daleko od rodné vlasti. Píseň nezní jako prosba k někomu, koho se člověk bojí, ale k němuž má důvěrný, otcovský vztah. Text žalmu je zpracován do trojdílné písňové formy.

Již začátek dojíhá svou vroucností. V první frázi může klavírní part ve vysoké poloze evokovat směr, kam má modlitba ústit: do výšin, tam kde přebývá Bůh. Prostá harmonie dává do popředí pěveckou linku. *Volání* v úvodních taktech vyznívá spíše niterně, než prvoplánově. Dynamika v *pianu* může vyjadřovat to, že na Boha, který zná nejhlubší podstatu každého člověka není potřeba volat. První gradace začíná až od sedmého taktu, podporuje význam slov, zde se totiž mluví o *pevné věži před tváří nepřítele*.

Ne - bo jsi bý - val ú - to - či - ště mé a pe - vná vě - že
Denn Du bist e - wig Zu - flucht mir und Schutz, ein fe - ster Turm - bau,
 For Thou hast ev - er been my fort and shield. And Thou shalt tram - ple

před tvá - ří ne - pří - te - le.
Heer - scha - ren bie - tend die Stirn.
 up - on the dread en - em - y.

fz dim.

Netrvá však dlouho a úvodní nálada se již v 9. taktu navrácí. Po jemném portamentu *f2* v pravé ruce klavírního doprovodu přichází další upřímná prosba: *Buduť bydleti v stánku Tvém na věky, schráním se v skrýši křídel Tvých.*

Střední díl má radostnou náladu. *Bože! Bůh silný můj Ty jsi*, nyní již v dynamice *mezzoforte*, jakoby poukazovalo, co pro něj Bůh znamená. Nejen zpěv, ale i klavír svou hutnější akordickou sazbou pomáhá celkovému charakteru, který já osobně vnímám také jako oslavu Hospodina, jeho síly a majestátnosti. Dynamická vlna se zvedá - stejně jako člověk nemůže přežít bez vody, tak člověk s dychtivostí žízni po Bohu (v taktech 24-27). Na konci středního dílu, zakončeného terciovou modulací, spolu s klesajícím postupem v melodii cítím jak fyzickou tak i duševní vyprahlost.

The image shows a musical score for a vocal and piano piece. The score is in G major and 4/4 time. It features a vocal line with Czech and German lyrics, and a piano accompaniment. The piano part starts with a forte (*f*) dynamic and then moves to piano (*pp*). The lyrics are: "tě - lo mé v ze - mi ží - zni - vé a vy - prah - lé, Leib nach Dir in dem aus - ge - dorr - ten ö - den Land, af - ter Thee in a dry and thir - sty, bar - ren land,"

Od taktu 32 se navrácí melodie z úvodního dílu. Autorem předepsáno *piano possibile* připravuje postupnou závěrečnou gradaci přes *dobrořečení, prozpěvování* až ke *chvále*.

30 *ppp*

v níž ne - ní vo - dy. A
dem Was - ser man - gelt. So
where is no wa - ter. And

35

tak a - bych To - bě do - bro - ře - ťil a s ra - dost - ným rtů pro - zpě - vo - vá - ním
möh - te zu Dei - nem Na - men ich prei - send he - ben mei - ne Hän - de und sin - gend
thus will I glo - ri - fy and bless Thee and lift my hands in prayer and in ad - o -

[*ppp*]

f *poco a poco rit.* *pp* 40

chvá - li - la by Tě ú - - sta má.
lo - ben Dich, Herr, mein Le - - ben lang.
ra - tion, sing - ing Thy prai - - ses ev - - er.

f *poco a poco rit.* *dim.* *pp*

20. III. 1894

Píseň je pro zpěváka napsaná ve střední, dobře zpívatelné poloze. O to více je však potřebné dát pozor hned z úvodu na intonaci. Melodie, pohybující se kolem tónu *fi*1 svou klesající tendencí nesmí interpreta intonačně „stáhnout“ dolů. Klavírní doprovod ve vyšší nástrojové poloze by neměl dynamicky překrývat zpěváka. (Dvořák sám předepsal pro klavír v těchto místech *pianissimo*, snad aby předešel právě tomuto problému). Závěr písně je podle mně jedním z nejobtížnějších v celém cyklu, jeho obtížnost tkví především v dýchání. Je nutné správné rozvrhnutí nádechů, aby ho měl zpěvák dostatek i při posledním taktu. Oktávový skok by zde měl zaznět vyrovnaně, beze změny barvy a bez tzv. „zapadnutí“ hlasu.

3.7 Při řekách babylonských

Bolestný výraz touhy po domově izraelského národa skladatel výstižně hudebně ztvárnil v Biblické písni č. 7. Vytvořil píseň bohatě prokomponovanou a přitom v jediný proud slitou.⁹

Již v úvodních taktech je spojení klavírního partu se zpěvem zajímavě ozvláštněno. Pod kvartsextakordem *c moll* v pravé ruce hraje levá ruka staccatovou artikulací rytmické ostinato, které i když jenom vzdáleně může připomínat slzy plačícího člověka. Vždyť o nich se v prvním verši také zpívá. Tato rytmická figura v doprovodu trvá až do taktu 12. Nad ním se od třetího taktu klene smutná melodie, v níž vzpomínka na časy ve vyhnanství zní zadumaně až tesklivě. Úvodní tónina *c moll* při slovech *na Sion*, připomínajících rodnou zem, moduluje do radostnější tóniny *Es dur*.

Andante

Při ře-kách ba-by-lon-ských
Als wir dort an den Was-sern
By the shore of the riv-er

tam jsme se-dá-va-li a pla-ká-va-li, roz-po-mí-
der Stadt Ba-by-lon sa-ßen, weh-klag-ten wir, da wir stets
Ba-by-lon, there we sat and wept, yea, we wept, yea, we wept

Následující takty (15-24) ani díky poněkud živějšímu šestnáctinovému pohybu klavírního partu nepůsobí příliš vesele. Jejich charakter je spíše dramatický, postupně naléhavý (i díky *accelerandu* v 21. taktu) a vrcholí ve slovech *kteříž nás*

⁹ ŠOUREK, Otakar. Život a dílo Antonína Dvořáka. Vydání druhé, doplněné. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956, s. 204

zajali. Citové vzplanutí z nepříjemné vzpomínky je ale pozastaveno fermatou. V následujících čtyřech taktech se vrací obecnější tón.

20 *accel.* *f*

když se tam do-ta-zo-va-li nás ti, kte-říž nás za-ja-li,
for-der-ten, die ge-fangen uns hiel-ten, wir sol-len an-stimmen
they that had made us captives in bon-dage, called for a joy-ful song.

accel.

25 *in tempo* *p* *Più mosso* *f* 30

na slo-va pí-sni-čky, ří-ka-jí - ce: Zpí-vej-te nám
freu-di-ge Lie-der und rie-fen uns zu: Sin-get und spielt,
Yea, they that wast-ed us said un-to us: Sing un-to us,

in tempo *pp* *mf*

Tónina *C dur*, ani *Piu mosso* při výzvě utlačovatelů *Zpívejte nám některou píseň Sionskou* nepůsobí ani tak vesele, jako výsměšně. Je zřejmé, že Babyloňané se Židům spíše vysmívali, než aby je zajímaly jejich písně. Odpověď na výzvu přichází v taktu 37: *kterakž bychom mohli zpívati píseň Hospodinovu v zemi cizozemců?* Na rozdíl od hlučného a tvrdého hlasu dotazovatelů, izraelité odpovídají spíše skromně, v *pianu*. Při zmínce o písni Hospodinové pravá ruka klavírního partu dvaatřicetinovými obaly na krátkou chvíli umocňuje náladu radostné vzpomínky. Hospodinova píseň (v širším významu modlitba), byla přece pro zajatý izraelský národ jeho nadějí.

V posledním dílu písně (od taktu 44) se naposledy zvedá dynamická vlna s razantním odmítnutím a hrdostí (opět s podporou klavíru): „*jestliže se zapomenu na Tebe, ó Jeruzaléme*“, a vrcholí zvoláním *Ó, ó, zapomeniž i pravice má*. V tomto textu Dvořák lehce upravil původní text žalmu, čímž nenarušil jeho smysl, doplnil ho pouze o krátkou částici „ó“, (pravděpodobně mu v textu chybělo vhodné slovo pro náhlý dynamický zlom), a též o poslední dvě slova *umění svého*, která píseň textově uzavírají.

ó, Je - ru - za - le - me, ó, ó, za - po - me - niž i
o Je - ru - sa - lem, mein Glück, o dann ver - ges - se auch,
oh, Je - ru - sa - lem, Oh, oh, then may my right hand

prá - vi - ce má u - mě - ní své - ho.
kunstreiche Hand, all dei - ne *Kün - stel*
also for - get all of its cun - ning.

Je otázkou proč Dvořák nezpracoval i další část žalmu, a ukončil ho právě v tomto místě, ale tím by pravděpodobně musel pozměnit zklidněnou atmosféru konce skladby.¹⁰

Pro zpěváka je v této písni důležité především zvolení správného tempa. Nemělo by být příliš pomalé, aby se dalo „uzpívat“, ale ani příliš rychlé, aby nepůsobilo tanečně. Odhadnutí správného tempa je v úvodu ponecháno na klavíristovi. Ten by měl vycházet z představy první melodické fráze. Zpěvák zase musí dát pozor na to, aby tempo udané klavírem správně zachytil, protože levá ruka v doprovodu jasné tempo neudává. Dynamicky i výrazově by se při interpretaci měla odlišit přímá a nepřímá řeč. Za nejnáročnější místo považuji samotný vrchol písně v padesátém taktu.

¹⁰ Poslední verše 137. žalmu zní celkem drasticky: ⁶Přilniž (i) jazyk můj k dásním mým, nebudu-li se rozpomínati na Tebe. ⁸Ó, dcero Babylonská, zkažena býti máš. Blahoslavený ten, kdož odplatí tobě za to, což jsi nám zlého učinila. ⁹Blahoslavený, kdož pochyťtí dítky tvé a o skálu je rozrážeti bude.

3.8 Popatřiž na mne a smiluj se nade mnou

Téma opuštěnosti, trápení a soužení. O tom vypovídá právě tato strofická píseň. Dala by se charakterizovat jako jedna z nejbolestnějších písní celého cyklu. Ani Antonín Dvořák nebyl ve svém životě uchráněn od trápení, zažil ho nemálo. Při poslechu písně nejde netvrdit, že si Dvořák vybral právě tyto verše náhodou. Hudba je vystavěna na textu vyjadřujícím úzkost a pokoru, od počátečních pochyb a hříchu až k závěrečným slovům „*Neboť v Tebe doufám*“.

Téměř ponurá nálada je ve skladbě vystižena tóninou *as moll*. Hned první motiv klavírního vstupu začínající *sforzatem* na subdominantě ve mně evokuje bolestné bodnutí. Melodie první fráze ve třetím taktu jakoby začínala skloněním hlavy před Hospodinem, *v piano*, na pokraji sil. Společně se zpěvem, se „sklání“ v unisonu také klavír.

Andante

p

Po-pa-třiž na mne a smi-luj se na-de-mnou;
Bliž-ke mich an und er-bar-me Dich-mei-ner, Herr,
Oh, Lord, have mer-cy and turn Thou Thy face to me

fz *p* *pp*

První gradace směřuje k sedmému taktu, ke slovu *ztrápený*. Tomuto dynamickému vzestupu výrazně pomáhá klavír akordem na subdominantě. V následné dvoutaktové mezihře je znovu použit materiál z prvních dvou taktů. Dalo by se říci, že v této „bolestné“ písni tvoří jakýsi spojovací prvek.

Připravuje se další vlna zoufalství – ještě tišším hlasem je *v pianissimu* vyřčeno *soužení srdce mého rozmnožují se* (se stejným recitativním charakterem jako při první prosbě). Postupně přidává na síle a končí v zoufalém výkřiku *z úzkostí mých vyved' mne*. Jeho druhé zopakování je ale zklidněno – člověk opět stojí před svým Stvořitelem a pokorně prosí o smilování.

Od 21. taktu začíná dlouhá fráze. Člověk nabírá síly a naléhavěji se dovolává vyslyšení. V melodické lince Dvořák znovu použil klesající sekundy jako předtím

v taktech 3-4 a 11-12. Unisono v klavíru zde působí poněkud vzrušeně, rytmicky jakoby nepřesně. Fráze končí v 31. taktu slovy *at' nejsem zahanben*, smířením a odevzdáním svých proseb Bohu.

Po výrazu bolesti a úzkosti, která zní celou písní nastává při vyslovení *neboť v Tebe doufám* náhlý závěr v *As dur*. Přivádí mně to k otázce, jestli tímto „proměněním“ tóniny (z *as moll* do *As dur*) a vyjasněním na konci skladby nechtěl Dvořák vyjádřit to, že i všechna bída a těžkosti tohoto světa se mohou v Božím světle proměnit v něco krásného.

35 *p*

ne-boť v Te-be dou - fám! —
denn ích har - re Dei - ner! —
 for I trust in Thee Lord! —

pp *fff*

ced.

V této písni je interpretačně náročné především propojení jednotlivých frází na větší celky. Časté dynamické změny, text rozčleněn na kratší úseky oddělené pauzami, mezihry - to všechno může svádět k tomu, že píseň bude působit „rozdrobeně“. V skladbě jsou podle mého názoru dva vrcholy – první, menší, ve třináctém taktu a druhý v taktech 27 a 28. K nim je potřeba směřovat vývoj předchozích taktů. Z intonačního pohledu je nepříjemný klesající sled velkých sekund v taktech 27-29. Velmi nutná je pro toto místo představa modulující harmonie v doprovodu a posledního tónu fráze. Ve slově *doufám* upozorňuji na to, že předepsané *crescendo* na tónu *c2* musí být vkusné a vycházet z celkové dynamiky skladby.

3.9 Pozdvihují oči svých k horám

Žalm zhudebněný v této písni patřil mezi písně, které zpívali Židé při poutích do Jeruzaléma. Slovo *hory* může v kontextu žalmu symbolizovat horu Sion nebo i Jeruzalém který stojí na kopci a ve kterém se nacházel Jeruzalémský chrám.

V úvodních taktech skladatel nechává recitativním způsobem promluvit samotného zpěváka: „Pozdvihují oči svých k horám“. Všimněme si i intonačního „pozvednutí“ ve slově *Pozdvihují*. Klavír v té chvíli mlčí, jenom v terciích jakoby s echem, která se nese horami, opakuje poslední dvě slabiky slova *k horám*.

The image shows a musical score for the song 'Pozdvihují oči svých k horám'. It consists of two systems of music. The first system starts with the tempo marking 'Andante con moto' and the vocal instruction 'mezza voce'. The vocal line is in a 3/8 time signature and begins with a recitative-like melody. The piano accompaniment is in a 3/8 time signature and features a rhythmic pattern of eighth notes. The lyrics are: 'Po - zdvi-hu-ji o - či svých k ho-rám, Ich he - be den Blick zum Berg em - por, My eyes will I to the hills lift up,'. The second system continues the vocal line with the lyrics: 'od-kud by mi při-šla po-moc. wo - her wird mir Hil - fe kom-men? Whence my on - ly help now com-eth,'. The piano accompaniment continues with a similar rhythmic pattern, featuring dynamic markings such as *fp*, *mp*, *pp*, *fz*, *mf*, *dim.*, and *pp*.

Otázka *Odkud by mi přišla pomoc* je zazpívána v pianissimu, přemýšlivě, člověk si ji říká jenom sám pro sebe. Odpověď přichází v klavíru, v terciovém motivu který následuje, a který zněl už předtím. Ano, pomoc může přijít – jenom se nesmím přestat dívat „k horám“. Následuje verš se slovy *Pomoc má je od Hospodina, který učinil nebe i zemi*. Uvědomění si a poznání této pravdy nemůže být jiné než radostné. Dvořák v tomto místě pro vyjádření radosti použil jednoduchou melodii a jednoduchou harmonickou kadenci v dosud jediné použité

tónině *F dur*. Doprovod zjemnil arpeggiem. Motiv „hor“ zaznívá v klavíru potřetí. Fermata v taktu 23 myšlenkově uzavírá předchozí díl.

V následujícím taktu se durové tercie v doprovodu stávají molovými, spolu s textem však nepůsobí smutně, spíše vážně. *Nedopust', aby se pohnouti měla noha tvá* – tato jistota, že Bůh je ochráncem před každým i tím nejmenším nebezpečím zní zadumaně v *pianissimu*. Přece jen se jedná o vážnou situaci. Modulace a vyústění do *As dur* přechází v slavnostní prohlášení o bdělosti Božího zraku. Směřuje k vrcholu písně, k čtyřicátému taktu. V tomto místě slovo *Izraele* zní téměř „fanfárově“ Skladbu uzavírá klavír opět s terciovým motivem.

o - stí - há I - zra - e - le.
E - wig - keit Is - ra - el schützt.
 keep - - eth, keep - eth Is - - rael.

Píseň patří mezi nejkratší z cyklu. Dynamicky je jemná, obsahově je napsána spíše niterně. Je potřebné přistoupit k ní v tomto smyslu a nesnažit se při interpretaci o „velkou árii“ především ve smyslu dynamickém. Jednotlivé fráze jsou napsány pro zpěv příjemně, jejich délka není ani tak náročná na udýchání. Avšak o to více by měla při zpěvu znít melodická klenba, legato a na dechu posazené piano.

3.10 Zpívejte Hospodinu píseň novou

Závěrečná, desátá píseň cyklu je nejjásavější ze všech písní. Tónina *F dur*, doposud nejrychlejší tempové označení *Allegro moderato*, radostná melodie, rytmický doprovod - to všechno je jistě důvodem, že právě ona svým finálním charakterem ukončuje celé dílo. Jednotlivé sloky jsou odděleny osmitaktovou mezihrů, v níž rozklady v levé ruce doprovází veselou „trylkující“ melodií.

Allegro moderato

mf

rit. *in tempo mezza voce* 10

Zpí - vej - te Ho - spo - di - nu pi - - seň
 Singt, sin - get Gott, dem Her - ren, neu - - e
 Oh, sing un - to the Lord a joy - - ful

rit. *in tempo* 3 3 *pp*

Radost a víra Izraelitů byla velká a nepopsatelná. Podle některých vyjádření (zvuč moře, řeky rukama tleskejte, hory prozpěvujte) měl autor textu dozajista velkou fantazii. Dvořák k tomuto barvitému textu použil jednoduchou trojdílnou písňovou formu, všechny díly v ní mají stejnou melodickou i harmonickou strukturu (jenom s krátkým vybočením).

V první sloce radostná zvěst o Bohu, který učinil divné věci, přichází jakoby z dálky v *mezzavoce*, klavír hraje v *pianissimo*. Dynamické stupňování narůstá až koncem verše a vrcholí v klavírní mezihře.

Slova druhé sloky zní již hlasitěji (ve zpěvu je označení *mezzoforte* a v doprovodu *piano*).

Chvalozpěv vrcholí závěrečnou slokou ve *forte* se slovy *Plesej, pole, a vše, což na něm, plesej, země, zvuč i moře i což v něm jest!* Slavnostní výraz je umocněn velkými arpeggiovými akordy až do *fortissima*. Pozastavením se v *ritardandu* na taktech 62 a 63, a naposledy počtvrté s osmitaktovým klavírním vstupem končí třetí sloka i celý cyklus.

55 *f*

Ple - sej, po - le, a vše, což na něm;
 Flu - ren, ju - belt und was euch fül - let,
 Dance, ye fields of gol - den corn.

60 *rit.* *in tempo* 65

ple - sej, ze - mě, zvuč i mo - ře i což v něm jest!
 prei - se, Er - de, singt ihr Mee - re und was euch füllt!
 Let the woods and for - ests sing the praises of the Lord.

Deutsche Fassung Bedřich Eben.
English by Daphne Rusbridge.

70 *rit.* *f*

Arpeggiový akord v posledním taktu je tečkou za vším co již bylo řečeno.

I když se jedná o jednu z mála písní cyklu, které jsou radostné, není podle mého názoru nutné zpívat ji od začátku do konce ve stejné dynamice (což se občas stává). Vhodnější je využít dynamického označení samotného autora, a postupně vystavět k poslední sloce. Problémem může být souhra s klavírem v prvních dvou slokách, v nichž se zpěv setkává s triolovým rytmem doprovodu.

K tomu, aby všechny verše Dvořákových Biblických písní zazněly srozumitelně a v plné kráse je zapotřebí ještě jedna věc, která by měla být samozřejmostí. Tou je jasná a zřetelná výslovnost.

Závěr

V Biblických písních vzniklo dílo ušlechtilé slohové čistoty, které se stalo klenotem světové písňové literatury. Po svých předchozích velkých duchovních kompozicích (především po Stabat mater a Requiem) v nich dospěl k ještě vyššímu stupni intimity a maximální redukci použitých prostředků

Tyto písně nádherně dokumentují jednu část Dvořákově povahy – jeho zbožnost. On sám nejlépe vystihl jejich sílu a úskalí, když řekl, že je nestačí jenom zpívat, ale že jsou to svého druhu modlitby. Jejich hloubka zasáhne člověka v jeho nitru a já sám jsem se o tom přesvědčil.

Snad můj skromný pohled pomůže případným čitatelům – zpěvákům uvědomit si některé hudebně-textové souvislosti důležité pro interpretaci. K pochopení Dvořákových Biblických písní však nestačí, aby je člověk zazpíval jednou. Je to dílo, jehož hloubku a obsah si zpěvák plně uvědomí možná až na sklonku života. Proto i můj pohled na toto dílo považuji za velice skromný a věřím, že při dalších setkáních s ním se i já sám budu schopen dívat na něj zase z jiného pohledu.

PRAMENY

DRÁPAL, Dan: *Úvahy nad žalmy (1. kniha žalmů)*. Návrat domů Praha 2008

DRÁPAL, Dan: *Úvahy nad žalmy (2. kniha žalmů)*. Praha 2012

LEWIS, C.S.: *Úvahy nad žalmy*. Praha 1999

REFATTO, Florindo: *Nový člověk, nová píseň. Stručný úvod k žalmům podle schématu denní modlitby církve*. Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří 1994

ŠOUREK, Otakar: *Kritické vydání Biblických písní*. Praha: Supraphon, 1969

ŠOUREK, Otakar: *Život a dílo Antonína Dvořáka*. Vydání druhé, doplněné. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Část třetí, 1956